

Мельник В. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

Melnik V. V.

*Associate professor of the department
Educational and Scientific Institute of Economics and Business Education
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ПЕРІОД ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядаються питання історії відносин України з Європейським Союзом, шляхи інтеграції Української держави в європейські структури, перспективи набуття Україною членства в Європейському Союзі. Проаналізовано актуальні проблеми вітчизняної інтеграційної стратегії в контексті основних аспектів сучасного розвитку Євросоюзу та його держав-членів.

Ключові слова: євроінтеграція, інтеграція України, євроінтеграційна політика, реформи, сталий розвиток, інвестиції.

Вступ та постановка проблеми. Європеїзація (Europeanisation або Europeanization) як концептуальна модель європейського розвитку з'явилась у середині 90-х років ХХ ст., коли були зроблені перші спроби проаналізувати вплив європейської інтеграції на інституції (державні установи) та політику країн – членів та кандидатів на членство в ЄС. У 1994 р. Роберт Ладрех (Robert Ladrech) дав першу дефініцію цього поняття. Він розглядав європеїзацію як процес змін на внутрішньодержавному рівні – політичних акцентів (преференцій) та інституцій, спричинений адаптаційним тиском, що визнається процесом європейської інтеграції [1; 2].

Стратегічним напрямом розвитку України є європейська інтеграція, яка задекларована не лише як зовнішньо-економічний вектор, а й як орієнтир сталого економічного розвитку для всього українського суспільства. Цей процес сьогодні підтримують усі структури влади та більша частина українського населення. При цьому слід виділити не вирішені проблеми, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Їх подолання залежить не тільки від бажання України та визначення державної політики трансформації соціально-економічного розвитку України, спрямованої на сприяння її адаптації до принципів спільних з політикою ЄС, а й від зовнішніх чинників, що знаходяться за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням економічної інтеграції в умовах глобалізації розвитку національної і регіональної економіки в системі європеїзації присвячено чимало праць таких вчених, як О. Реут, Ю. Ванно, Т. Боєрі, В. Андрійчук, В. Будкін, В. Гесць, О. Кірдан, А. Мокій, Ю. Макогон, В. Новицький, В. Стойка, В. Чужиков, А. Філіпенко, Д. Лук'яненко, О. Шнирков та ін.

З огляду на те, що європейська інтеграція і місце у цьому процесі України – це надзвичайно складна і важлива проблема, її аналізують такі відомі економісти, як Богдан Данилишин (формування нової моделі розвитку економіки України) [3], Володимир Устименко (можливості та ризики асоціації України і ЄС) [4], Анатолій Гальчинський (перспективи чинної моделі ЄС і напрями європейської інтеграції України) [5] тощо.

Разом із тим формування нового європейсько-економічного порядку вимагає перегляду поведінки всіх підструктурних складників Європейського Союзу.

Метою цієї роботи є аналіз стану і необхідність проведення виваженої соціально-орієнтованої державної політики сталого соціально-економічного розвитку як стимулу перспективної інтеграції України до ЄС.

Результати дослідження. Значний інтерес для соціально-орієнтованої ринкової економіки має теорія економічного лібералізму А. Сміта, в якій він вперше відобразив ідеї про соціальну природу економічного життя. Також великий внесок у розуміння соціальної природи економіки здійснили праці К. Маркса та інших представників німецької соціально-економічної школи політичної економії: В. Рошера, Г. Шмоллера, К. Бюхера, які були присвячені дослідженню взаємозв'язку економіки, релігії, етики і політики тощо. Згодом М. Вебер створив теорію соціальної економіки, ввівши в економічний лексикон термін «соціальна економіка», використавши методологічну базу представників вищезгаданої школи.

Україна також пішла шляхом багатьох країн, що вже обрали соціальні орієнтири ринкової економіки. При цьому головною метою такого роду економіки є надання соціальних прав і гарантій населенню, що, до речі, закріплено в ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [6, с. 141].

Таким чином, відбувається актуалізація сутності модернізаційних процесів щодо формування та реалізації моделей соціальної держави. При цьому такий підхід є результатом переосмислення ролі держави, котра приходить на зміну класичним моделям, що визначають моделі соціальної держави третього тисячоліття, яка стикається з глобалізаційними викликами. Тобто сучасне розуміння окресленої вище держави пов'язане із світовими тенденціями створення гарантій щодо отримання найнеобхідніших соціальних потреб і забезпечення створення максимальних умов з метою повної самореалізації кожної особи.

Протягом ХХ століття склалися різні підходи щодо трактування, розуміння та поняття моделі соціальної держави і, відповідно, різні механізми реалізації соці-

альної політики. Кожна країна в своєму розвитку обирає самостійно інструменти реалізації відповідної політики з метою забезпечення чіткого функціонування всієї системи соціально-економічних інститутів.

Згідно зі звітом Європейської комісії, поданим в 1995 році, в країнах ЄС домінують чотири основні моделі: континентальна, англосаксонська, скандинавська і південно-європейська. Відмінності моделей соціальних держав наведені в таблиці 1.

Кожна із вищезазначених моделей на практиці не існує в чистому вигляді, оскільки враховує національні особливості окремо взятої країни. Зазвичай можна спостерігати поєднання елементів ліберальної, консервативної, соціал-демократичної і південно-європейської моделей за явного переважання рис однієї з них [7, с. 228].

Отже, досвід функціонування європейських соціальних держав дає змогу виділити низку характерних для них загальних рис, таких як: високі показники ВВП та стабільні темпи їх зростання; державні соціальні гарантії населенню; значна роль держави – перерозподілу доходів; практика державно-приватного партнерства; ефективні форми демократичного устрою і цивільного суспільства [8, с. 37].

Політичні переваги інтеграції України в ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Крім того, членство в ЄС відкриває шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдженням зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво у боротьбі з

організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо [9, с. 28]. Державна політика інтеграції України до Європейського Союзу впливає на всі сфери суспільного життя. На національному рівні поступальний розвиток євроінтеграційних процесів в Україні пов'язаний з адекватним реагуванням у багатьох напрямках на рівні реалізації державної політики України відповідно до тактичних завдань держави у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції і потребує в найближчій перспективі вирішення низки завдань [10, с. 984].

Важливе місце в процесі ефективного соціально-економічного розвитку країни займає соціальна сфера, оскільки саме в цьому секторі економіки здійснюється виробництво, розподіл і споживання матеріальних і нематеріальних благ, а також відбувається забезпечення розширеного відтворення людського капіталу за участю держави як гаранта економічного забезпечення соціально достатнього рівня життя населення [11, с. 30].

Моделі соціальних держав визначаються не лише обсягом соціальних видатків, а й їхньою ефективністю для життя суспільства. Суттєвим чинником, що відрізняє соціальні моделі держави, є структура та конфігурація, поєднання найважливіших інститутів соціального захисту – страхування, соціальної допомоги, державного соціального забезпечення, медичної допомоги та освіти, розміри ресурсів, що спрямовуються на їхнє функціонування, а також домінуюча роль одного з інститутів соціального захисту [12, с. 618].

Відповідно до статті 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Європейськими Співтовариствами та Україною, наша держава зобов'язана здійснити заходи щодо забезпечення поступового приведення національного законодавства, що є важливою умовою для зміц-

Таблиця 1

Відмінності моделей соціальних держав [7, с. 227]

Параметри моделі	Тип моделей			
	Англосак-сонська	Континентальна	Скандинавська	Південно-європейська
Країни розповсюдження	Велика Британія, Ірландія	Австрія, Німеччина	Швеція, Данія, Нідерланди	Італія, Іспанія, Греція, Португалія
Роль держави	Держава – стимулятор індивідуальної активності особи, у т.ч. підприємницької	Держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність, виступає інструментом перерозподілу доходів	Держава запобігає різкій диференціації рівнів доходів	Держава виправдовує соціальну диференціацію та майнову нерівність
Рівень забезпечення прав громадян	Рівні соціальні шанси громадян	Рівновага патерналістських заходів влади з адресними програмами соціальної підтримки	Рівні соціальні права, однакові соціальні умови та пільги	Рівень соціальної захищеності відносно низький
Базове положення	Залишковий принцип фінансування малозабезпечених, стимулювання пошуку роботи	Пріоритетність соціального забезпечення сім'ї, а не окремого індивіда	Рівність соціальних умов	Орієнтація на компенсацію втрат тільки для окремих категорій громадян
Фінансування соціальних програм	Переважає позабюджетне	Рівність обсягів державних та приватних витрат	Переважають державні витрати	Переважають приватні витрати
Принцип надання послуг	За залишковим принципом	За місцем роботи (страхування)	Універсальний	За місцем роботи
Рівень державних витрат на соціальну сферу	Низький	Високий	Високий	Низький

нення економічних зв'язків між сторонами. Необхідно зауважити, що в сучасних умовах національне законодавство не досягло необхідного рівня. Воно характеризується низкою недоліків, серед яких: недотримання принципів права, які досить часто мають декларативний характер; відсутність чіткої систематизації чинного українського законодавства. Проблема полягає не стільки в кількісних показниках, скільки в якісному змісті законодавства, адже в ЄС особливе значення надається саме якості правових актів. Необхідно більш системно підійти і до вироблення критеріїв визначення пріоритетних сфер адаптації та переліку правових актів ЄС, до яких має бути приведене у відповідність українське законодавство. Адаптація національного законодавства – процес доволі складний, якому притаманні супутні недоліки, проте темпи, з якими вона здійснюється, зростають із кожним роком, унаслідок чого наша держава має реальні шанси, у разі виконання інших додаткових умов, найближчим часом стати повноправним членом ЄС. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Співтовариства має здійснюватися з урахуванням особливостей національної правової системи, економічних та соціальних умов. Підтвердженням цієї тези є погляди Н. Істягіної та С. Костюка, що визначають ключовим елементом успішної євроінтеграції України наявність необхідного рівня узгодженості українського законодавства із правовими нормами ЄС. Серед майбутніх позитивних результатів вини відзначають забезпечений розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в межах Євросоюзу, що в подальшому сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС, а також створить необхідні передумови для отримання Україною статусу асоційованого члена ЄС, що є її головним зовнішньополітичним пріоритетом у середньостроковому вимірі [13, с. 198].

Крім того, на нашу думку, необхідною умовою стійкого розвитку є формування екологічної свідомості населення. М. Шедловська пропонує таке визначення екологічної свідомості: «це сукупність певних поглядів, думок та емоцій, що відображають специфічний спосіб ставлення до природи, в основі якого лежить відповідне співвідношення конкретних потреб суспільства/групи/людини та природних можливостей» [16, с. 95]. У своєму дослідженні вона виділяє три основні типи екологічної свідомості:

1) антропоцентрична екосвідомість (людина визнається найбільшою цінністю, а природа – лише її власністю, котра повністю їй підпорядкована, відбувається повне ігнорування прав природи в процесі задоволення людських потреб);

2) природоцентрична екосвідомість (найбільшою цінністю є природа, людство ж має бути цілком і повністю їй підпорядкованим, в основі мають лежати самообмеження та самопожертвування на благо природи);

3) екоцентрична екосвідомість (гармонійний взаємозв'язок, взаємодія та взаєморозвиток людини та природи) [16; с. 97].

Звичайно, стійкий розвиток – це гармонійний взаємозв'язок між людиною та природою, а це означає необхідність формування екоцентричної екологічної свідомості. На думку Е. Гірусова, з практичної позиції екологічну свідомість часто визначають як усвідомлення людиною (суспільством) загострення екологічної ситуації та негативних наслідків екологічної кризи; вміння та звичку діяти щодо природи так, щоб не порушувати зв'язків і кругообігів природного середовища; сприяти покращенню та охороні довкілля заради не лише нинішнього, але й майбутніх поколінь [17, с. 76].

Для створення екологічної свідомості людей надзвичайно важливо будувати системи, які дають змогу вивчати екологічні проблеми та шляхи їх вирішення, взаємозв'язки між різними сферами людської діяльності і навколишнім середовищем.

З огляду на вище згадані твердження, доречно відмітити, що в Україні зазвичай законодавчі заходи спрямовані лише на вирішення окремих політичних проблем певних категорій громадян чи груп громадян і взагалі не відповідають поставленим загальнодержавним соціально-економічним цілям. Як наслідок, така політика, з одного боку, законодавчо не підтримує визначені стратегічні орієнтири державної політики, а з іншого – характеризує з негативного боку структурні державні інституції, діяльність яких не забезпечує реалізацію відповідної стратегічної мети.

Співзвучні твердження мають місце і в ідеях американського економіста, лауреата Нобелівської премії з економіки П. Кругмана, якого в Україні підтримують такі вчені, як В.М. Геєць та А.А. Гриценко. П. Кругман у своїй книзі «Вихід з кризи е!» виступає з кейнсіанської позиції та зазначає, що боротьбі з кризою як у світі, так і в Україні нерідко перешкоджає домінування політики над економікою, тобто прийняття рішень за принципом так званої «політичної доцільності» [18, с. 5].

Висновок. Як у зовнішній, так і внутрішній політиці України європейська інтеграція є першочерговим завданням. При цьому послідовна євроінтеграція передбачає зміцнення стабільності демократичної політичної системи та її інститутів, модернізацію правового поля і, як наслідок, забезпечення прозорості національного законодавства тощо.

При цьому цей процес зумовлений об'єднавчою та загальнонаціональною ідеєю за умови відповідної поінформованості громадян про переваги та ризики приєднання країни до ЄС, а також явних конкретних позитивних результатів реалізації європейського інтеграційного курсу. Іншими словами, владою має здійснюватися відкрита, прозора і зрозуміла для громадян України проєвропейська політика, яка передбачає життя та управління країною за світовими нормами і стандартами.

Список використаних джерел:

1. Ladrech R. Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 1994. N 32 (1). P. 69–88.
2. Grabbe H. How does Europeanization affect CEE governance? Conditionality, diffusion and diversity. *Journal of European Public Policy*. 2001. N 6. P. 985.
3. Данилишин Б. Яку економіку ми маємо будувати?. *Дзеркало тижня*. 2017. № 36. С. 6–7.
4. Устименко В. Угода про асоціацію з ЄС: можливості та ризики. *Дзеркало тижня*. 2017. № 48. С. 5–6.
5. Сколотяний Ю., Гальчинський А. Діюча модель ЄС відпрацювала свій конструктивний ресурс і потребує заміни. *Дзеркало тижня*. 2018. № 1. С. 7–8.
6. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141;

7. Пігуль Н. Г. Типологія моделей фінансування розвитку соціальної сфери. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Суми, 2014. Вип. 38. С. 220–229.
8. Чорнодід І.С. Порівняння моделей соціально-орієнтованих економік. Технологический аудит и резервы производства. 2014. № 2/2 (16). С. 34–38.
9. Сіденко В. Розширення Європейського Союзу на схід: наслідки для України. Національна безпека та оборона. 2009. № 9. С. 25–29.
10. Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки : Постанова Кабінету Міністрів від 2 лип. 2008 р. № 594 // Офіц. вісн. України. 2008. № 49. Ст. 1584.
11. Пігуль Н.Г., Люта О.В., Бойко А.О. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. Вісник Національного банку України. 2015. № 1 (227). С. 30–35.
12. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. Держава і право. 2012. Випуск 56. С. 618–623.
13. Істягіна Н., Костюк С. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: стан, проблеми та перспективи. Наук. Вісн. Дип. Акад. України при МЗС України. 2001. С. 196–202.
14. Кірдан О.П. Організаційно-регулятивні та економічні передумови формування соціально-економічних відносин між групами інтересів в агропромисловому виробництві. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 3(2). С. 18–21.
15. Стойка В.О. Державно-приватне партнерство – рушійна сила інноваційного розвитку країни. Агросвіт. 2015. № 6. С. 36–40.
16. Шедловська М. Означення та типи екологічної свідомості. Український соціум. 2011. № 2. С. 95–100.
17. Гирусов Э. Экологическое сознание как условие оптимизации взаимодействия общества и природы. Философские проблемы глобальной экологии. Москва, 1983. 321 с. (17) 3.
18. Вихід з кризи / В.М. Геєць, А.А. Гриценко. Економіка України. 2013. № 6 (619). С. 4–19.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В ПЕРИОД ЕВРОИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы истории взаимоотношений Украины с Европейским Союзом, пути интеграции Украинского государства в европейские структуры, перспективы Украины стать членом Европейского Союза. Проанализированы актуальные проблемы отечественной интеграционной стратегии в контексте основных аспектов современного развития Евросоюза и его государств-членов.

Ключевые слова: евроинтеграция, интеграция Украины, евроинтеграционная политика, реформы, устойчивое развитие, инвестиции.

PUBLIC POLICY OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT UKRAINE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION.

Summary. The article deals with the questions of Ukraine and European Union relations, the ways of Ukrainian state integration into the European structures, the perspectives of EU membership acquisition for Ukraine. Analyzed the current problems of national integration strategies in the context of the main aspects of the modern development of the EU and its Member States.

Key words: European integration, the integration of Ukraine, Euro integration policy, reforms, sustainable development, investments.